

Csatlós Erzsébet

Az Északi-sarkvidék nemzetközi jogi helyzete

Bevezetés

Az Északi-sarkvidék az nekünk, ami a mediterráneum volt a görögöknek és rómaiaknak: a világ közepe (HAYTON 1958: 747).

Hayton 1958-as szavai aktuálisabbak, mint valaha. A jég birodalma erőteljesen hanyatlik (JOHANNESSEN–MILES 2000: 217–218), egyes becslések szerint a 2030-as években már jégmentes nyárral (DIEBOLD et al. 2023: 105479), 2050-re teljesen jégmentes szeptemberrel lehet számolni (KIM et al. 2023: 1), ezzel pedig új lehetőségek nyílnak meg a világ előtt. Az Északi-sarkvidék alatt húzódó kontinentális talapzat bizonyítottan kőolaj, földgáz és megannyi ásványkincs kiaknázatlan forrása (JONG-RYEOL – YEADONG 2001: 53–62; GAUTIER et al. 2009: 1175), az északi-sarkvidéki hajózó útvonalak járhatóvá válása pedig mintegy felére csökkentheti a most használt Tokió–London hajózási útvonalat (POTTS–SCHOFIELD 2008: 156). Mindez a katonai stratégiai kérdések újragondolását is magával hozza (RUSSELL 2008: 96–97; SZILVÁSI 2022: 61), nem utolsósorban pedig a jég olvadásával és az áramlatok révén az Északi-sarkvidéken bekövetkező változás potenciálisan minden területen érezteti a hatását. Az Északi-sarkvidék a globális klímaváltozás elleni törekvések aktív és egyben passzív szereplője, így egyelőre beláthatatlan, hogy a területre visszavezethetően a jövő milyen kihívásokat tartogat (BUDIKOVA 2009: 149–163; WEST 2009: 1083–1087; MUIR 2006: 54).

A térségre összpontosuló nemzetközi figyelem oka viszont annak találgatása, hogy a megnyíló kereskedelmi és gazdasági lehetőségek haszonélvezői vajon kik lesznek. A terület ugyanis nemcsak földrajzi adottságai miatt sajátos helyzetű, hanem annak

jogi helyzete is figyelemre méltó: sok évvel a földrajzi felfedezések és a nagy területszerzési háborúk után, még a 21. században is kérdőjeleket és nyitott kérdéseket tartogat. Ennek okának és következményeinek rövid feltárására teszünk most kísérletet elsőként azt tisztázva, hogy mi az a terület, amelyről beszélünk. Ez fogja ugyanis alapvetően determinálni azt, hogy milyen tényleges és potenciális szabályozás az, amely uralja, így valamennyi részkomponens áttekintése a fő feladatunk.

Az Északi-sarkvidék területének meghatározása és jogi relevanciája

Az Északi-sarkvidék görög eredetű neve (Arktisz) a görög medve (ἄρκτος) szóból ered, amely a Nagy Medve csillagkép alatt elhelyezkedő vidéket jelenti. Jogi szempontból a hóhatár és a hőmérsékleti értékek helyett inkább az északi sarkkörtől az Északi-sarkig húzódó terület földrajzát szükséges alapul venni, amely Oroszországnak, az Amerikai Egyesült Államoknak (USA), Kanadának, Norvégiának, Grönlandnak (Dánia) és Izlandnak a sarkkörtől északra található szárazföldi részeit és az általuk közrefogott, magyar nyelven Jeges-tengernek (Arctic Ocean) nevezett tengeri területeket, valamint a mindezek feletti légtérrel jelenti (CSATLÓS 2013: 13).

Az *államterületen* az állam a főhatalmát saját nemzeti jogi szabályai szerint gyakorolja, egészen addig kizárólagos jelleggel, amíg az más államok államterületét vagy annak valamely tartozékát nem érinti. Az *államterületnek nem minősülő területen* ezzel szemben a nemzetközi jog¹ szabályai az irányadók. Az ilyen terület lehet az *államterület tartozéka*, ahol az állam jogai még a nemzetközi jog által meghatározott mértékig és korlátokkal fennállnak, és vannak a tisztán az emberiség érdekét szolgálva, a nemzetközi jog uralma alatt álló területek, ahol az egyéni állami érdekeknek már nincs helye (CSATLÓS 2018: [1]–[2]).

Az Északi-sarkvidék jogi helyzetét tehát alapvetően az határozza meg, hogy a terület mely komponenséről van szó. Az északi államok szárazföldjei (és az afeletti légtér) kapcsán az állami szuverenitás mára már nem vitatott, utolsóként a Hans-sziget státusza is rendeződött 2022-ben,² a tengeren viszont a jégolvadás új helyzeteket teremt(het).

¹ A térség nemzetközi jogi összefüggéseiről a kötet egyik szakmai lektora, Szálkai Kinga is értekezett *Jégre vitt nemzetközi jog, kiújuló szuverenitási igények az Északi-sarkvidék térségében* című munkájában.

² A Hans-sziget (inuit néven *Tartupaluk*) alig több mint egy négyzetkilométeres, kopár, lakatlan sarkvidéki sziget, amely pontosan félúton fekszik a kanadai Ellesmere-sziget és a dán fennhatóság alatt álló Grönland között. 1973 óta vita tárgya volt a hovatartozása (RUDNICKI 2016: 313–315), amelyet

A kérdések és problémák oka az Északi-sarkvidék feletti uralom kapcsán

A 20. század vége felé a *status quo* világszerte stabilizálódott, és a szabad foglалás tárgya, a *terra nullius* már csak egy történelmi emlék a nemzetközi jogban. Az Északi-sarkvidék jogi státusza ugyanakkor továbbra is nyitott kérdés az időjárás, illetve az annak okán még mindig fennálló okkupációs nehézségek miatt. A helyzet azonban a klímaváltozás miatt dinamikusan változik. Az északi-sarkvidéki vízfelszín 90%-át még 1970-ben is átlagosan 3 méter, gyakorlatilag soha el nem olvadó jég borította (PHARAND 1979: 79–80), az utóbbi évtizedekben ez drasztikusan megváltozott: 2022-ben volt, ahol mindössze 26%-os jégborítást mértek, a jégtakaró vékonyodása pedig folyamatos tendenciát mutat (TURNER et al. 2022: 1).

A vikingek korából is származnak feljegyzések az Északi-sarkvidékről, ténylegesen viszont a 15. század hajósnepei voltak azok, akik elsőként érdemben szembesültek a meghódíthatatlan északkal. Az állandóan fagyott szárazföld (*permafrost*) és a vízfelületet borító jégpáncél egybefüggősége miatt a terület alkalmatlan volt a letelepedésre, és ezzel az állami uralom megtartásának minden formájára. Tényleges hatalomgyakorlás hiányában pedig nem volt területszerzési jogcím, amellyel érvényesen kiterjeszthető lett volna egy-egy hódító állam területe, hiszen alapvető követelmény, hogy egy terület kapcsán nem elegendő kijelenteni a foglалási szándékot (zászlót kitűzni), hanem azt ténylegesen birtokolni is kell, ami pedig olyan szintű letelepedés és állami adminisztráció kiépítését feltételezi, amilyen itt kivitelezhetetlen volt. A körülmények azonban csak a hatalom manifestációját és nem az állami terjeszkedési vágyat gátolták.

A tényleges uralom alatt nem tartható területekre nézve a 18. századi afrikai (sivatagi) gyarmatosítások, továbbá a tengeri területek állami főhatalom alá vonása kapcsán kezdett elterjedni az úgynevezett *földrajzi egybefüggőség* mint alkalmazható terület-szerzési jogcím (SHAW 2003: 456; CSATLÓS 2011b: 2). Ennek az Északi-sarkvidéken alkalmazott speciális verziója a *szektorelmélet*. Az ötlet szerint a térségben szárazföldi területtel rendelkező parti államok a partvonalukat az Északi-sarkkal összekötve, a hosszúsági és szélességi körök alkalmazásával jelölik ki maguknak azt a körcikkelyszerű területet (szektort), amelyre a szárazföldi államterületük meghosszabbításaként és ekként a fennhatóságuk alá tartozóként tekinthetnének. A magyarázat rendkívül egyszerű: a szárazföldet és a tengert egyébként is együvé kovácsolta az őket borító

végül 2022. június 14-én Kanada és Dánia – Grönland miniszterelnökével együtt – rendezett el ügy, hogy félbevágta a szigetet a két fél között, és ennek megfelelően a tengeri határokat is megállapította egy közösen felállított munkacsoport (LACKENBAUER–NIELSEN 2022: 1–4; MACNEILL 2023: 20).

1. ábra: Az északi-sarkvidéki szektorok

Forrás: Kovács 2006: 196

vastag jégpáncél. (1. ábra). Ezzel tulajdonképpen – az összes északi állam számára megnyugtatóan – rendezhető a jég uralta észak jogi helyzete is, ideértve a jégtakaróval borított szárazföldet, és a tőle északra húzódó teljes tengeri területet is.

A tengeren való állami hatalomgyakorlás kizárólagosságát a 15. század végétől kezdve számos állam – ha gyakorolni nem is tudta, de – jelezte. Ennek gyökerei a rómaiak *mare nostrum* (a mi tengerünk) teóriájára vezethető vissza, amely a Földközi-tengerre vonatkozott. A hajós kereskedelem és a halászat okán végül a 17. századra ért meg igazán a tengeren gyakorolható kizárólagos uralom kérdése, főként a nagy földrajzi felfedezések korának a világot szimplán hosszúsági és szélességi körök mentén felosztó pápai bullák megkérdőjelezéseként: szabad-e, lehet-e egyáltalán kizárólagosan uralni a tengert (CsATLÓS 2012a: 5–6). Az idők – és a szélesebb körű érdekek – próbáját a Grotius által képviselt *mare liberum*, azaz a nyílt tengerek szabadsága (GROTIUS 2011: Letter II) állta ki Selden *mare clausum*ával (bezárt, más államoktól elzárt tenger) szemben (FAWCETT 1973: 14; CHURCHILL–LOWE 1988: 3–4; DUPUY–VIGNES 1991: 386–387). A fejlődés útja hosszú távon viszont a kettejük közötti átmenetet képviselő Welwoodot igazolta: a parti államterület biztonsága érdekében a partot szegélyző

vizeken az adott állam bizonyos jogait már a 13–14. század óta univerzálisan elismerik, ettől távolabban pedig alapvetően a nyílt tengerek szabadsága szerint szabadon volt hajózható, kiaknázható a tenger világa (PARDO 1984: 7; CSATLÓS 2012b: 4–8).

A *szektorelmélet* koncepcióját Poirier szenátor tárta 1907-ben a kanadai alsóház elé, de általános támogatottságot nem kapott (HEAD 1963: 203–204; CASTEL 1976: 163), és területszerzési jogcímként sem hivatkozott rá soha egyetlen északi-sarkvidéki állam sem (LAKHTINE 1930: 704; WILLIAMS–MESTRA 1979: 131).

A tengerjog szokásként élő, évszázadok során kiforrott szabályait azóta (többször) kodifikálták, a fehér foltokat szabályozták, így a tengeri területek feletti állami uralom gyakorolhatóságának jelenleg legfőbb jogforrása az ENSZ égisze alatt 1982-ben elfogadott tengerjogi egyezmény (UNCLOS) lett, amely 1994. november 16-án lépett hatályba.³

A jég és az államterület: olvadó kapcsolat

Annak, hogy a jég és a szárazföld egykoron elválaszthatatlan egységet képezett, jogi szempontból kiemelkedő jelentősége van: a szárazföldi pontokat összekötő vonaltól (alapvonal) mérjük ugyanis a tengeri államterület kiterjedését.

A parti állam kizárólagos joghatósága és mások békés áthaladásának joga

Az alapvonal főszabály szerint az apályvonallal azonos (*normál alapvonal*), de ahol a földrajzi jellemzők – földnyelv, félsziget, egyéb nyúlvány, part menti sziklazátony vagy például természetes úton keletkezett jégpáncél – miatt a partvonal nem egyenletes, ott a tengerbe legtávolabb benyúló vagy legtávolabb elhelyezkedő pontokat összekötő vonal (*egyenés alapvonal*) az irányadó (UNCLOS 4.; 7. cikk). Az állam jogosult az alapvonaltól legfeljebb 12 tengeri mérföldet meg nem haladó sávban *parti tengert* megállapítani, amely államterület, és itt kizárólagos joghatósága érvényesül, de köteles biztosítani idegen államok kereskedelmi és hadi hajói részére a *békés áthaladást* (UNCLOS 17–32. cikk).

³ United Nations Convention on the Law of the Sea. Montego Bay, 10 December 1982, 1833 UNTS 3. Az egyezmény aktuális állapotát lásd: <https://treaties.un.org/pages/showdetails.aspx?objid=0800000280043ad5>

Az egyes *partközeli természeti képződményeket* az alapvonal vizsont megkerüli, így a szárazföld és az alapvonal által bezárt vízterület (*belvízi jogrend alá tartozó terület*) gyakorlatilag államterületté válik, ahol a parti államnak kizárólagos a joghatósága (UNCLOS 8. cikk), és itt nincs más államnak békés áthaladásra vonatkozó joga sem. A szigeteknek minősülő természetesen létrejött, vízzel körülvett földterületek, ha dagálykor is a vízfelszín felett maradnak (UNCLOS 121. cikk 1), akkor saját alapvonaluk lehet. Ha a part mentén a sziget a parti tenger szélességénél kisebb távolságon belül helyezkedik el, akkor az alapvonal megkerüli a szigetet, ellenkező esetben a szigetnek saját parti tengere van, ha pedig több sziget bizonyos távolságon belül helyezkedik el, akkor a partvonal körülöttük fut. A partvonalról befelé eső terület belvízi jogrend alá esik, ott az állam diszkrecionális joga megszabni a hajózás szabályait – kivéve, ha utóbb vonja meg aszerint a partvonalát különleges metódus alapján, amivel korábban szabadon hajózható részeket zár el ekként, mert ilyenkor továbbra is biztosítani kell a békés áthaladást (UNCLOS 2. cikk 2) –, a partvonalról kifelé, a nyílt tenger felé eső vízterület pedig parti tenger, ami ugyan az állam területe, de a kizárólagosságot minden esetben csorbítja a békés áthaladás joga.

Ennek okán kardinális kérdés, hogy hol és miként húzható meg az a bizonyos alapvonal. A fjordokról és az apró part menti szigetekről ismert Norvégia például egyenes alapvonalat alkalmazott még a 20. század elején, amelyet a Nemzetközi Bíróság is elismert 1951-ben az angol–norvég halászati ügyben, Kanada északi-sarkvidéki szigetvilága körül 1985-ben megvont egyenes alapvonalának jogosságát viszont az USA és az Európai Unió is a mai napig vitatja (BANKES – DAS NEVES 2020: 377; SATEI 2018: 249). Kína ugyancsak az útvonal nemzetközi jellegére hivatkozva igényli a tranzitjogot a kanadai szigetvilág között, és az orosz partok mentén is, holott ő maga még a békés áthaladás jogát is korlátozza a saját parti tengerén (ODGAARS 2024: 72–73).

Alapvonal-megvonási kihívásokat jelent(het) a part mentén elhelyezkedő különböző jégformációk léte is, amely az Északi-sarkvidék specifikumát adja. A szárazfölddel egybefagyott jégtáblák és az arról letört jégszigetek olyan természetes formációk, amelyek kevésbé vannak kitéve a hőmérséklet-változásnak, nevük van, és konstans léteznek, viszont még ha lassan is, de folyamatosan olvadnak (MUELLER et al. 2017: 109–111). A szárazföldhöz szervesen kapcsolódó, több tíz méter vastag, évszázados eredetű jég főleg a kanadai szigetvilág északi részére jellemző, és az alapvonal megvonásakor figyelembe is vették őket (BIAYS 1953: 377–380; PHARAND 1969: 461; JOYNER 1991: 213). A klímaváltozás hatására viszont az egykor sok kilométerre kiterjedő jégmezekből az áramlatok nagyobb darabokat törtek le, amelyek a szigetekhez hasonló képződményekké váltak, csak éppen életvitelre alkalmatlanok, akárcsak a sziklák.

Ugyanakkor mozognak, mint a hajók, viszont ez utóbbiakkal ellentétben természetes úton irányíthatatlanok. A jogi kategorizálásuk tehát abszolút kérdéses, főként mivel sok esetben – Kanadában az 1960-as évek elején elterjedt gyakorlatot követve – mesterségesen megerősítik ezeket, és a kontinentális talapzati fúrások, kutatások érdekében rögzítik is, így helyhez kötve legfeljebb a mesterséges szigetekre vonatkozó szabályozás alkalmazható rájuk (UNCLOS 60. cikk). Abban az esetben viszont, ha a jégszigetek az áramlatok mozgását követve úsznak a víz felszínén, azok jogi helyzete aszerint minősíthető, hogy éppen melyik tengerjogi zónában tartózkodnak (UNCLOS 56. cikk 1).

Az északi-sarkvidéki útvonalak feletti állami fennhatóság kérdése

Minél távolabb van a partvonal megvonva az egybefüggő szárazföldtől, annál kiterjedtebb a beltengeri (állam)terület; a szabályok szerint pedig ez akkor is így lesz, ha az olvadásnak köszönhetően már nem jégpáncél, hanem ekként beltenger fog az alaponaltól a szárazföld felé esni, egészen addig, amíg a parti állam meg nem változtatja azokat (UNCLOS 5. és 7. cikk). Ezzel viszont belvízi jogrend – és nemzeti szabályozás – alatt tartja az így járhatóvá váló hajózási útvonalakat. Utópisztikus elképzelés, hogy bármely állam is önként redukálná saját államterületét, korlátozva önmagát az uralomgyakorlásban. A járhatóvá váló útvonalakban rejlő nemzetközi kereskedelmi forgalmi potenciál miatt viszont érthető a dilemma, hogy a kanadai szigetvilágot átszelő Északnyugati-átjáró, valamint az orosz partok előtt húzódó Északkeleti-átjáró milyen jogi státuszú. Ezek ugyanis tulajdonképpen szorosok (sorozata), vagyis olyan természetes vízi utak, amelyek szabad tengerrészeket kötnek össze, és amelyek nemzetközi közlekedés szempontjából hasznosíthatók (Corfu Channel case 1949: 28–29). Pontosabban hasznosíthatók lennének, ha nem lenne a zord időjárás és a jég természetes akadály a ennek már évszázadok óta (ROUCEK 1983: 463).

A nemzetközi hajózásra használt vízi útvonalak esetében ugyanis a nyílt tenger vagy egy kizárólagos gazdasági övezet egyik része és a nyílt tenger vagy egy kizárólagos gazdasági övezet másik része között mindenkit megillet a – gyors és folyamatos – *transzitáthaladás (és átrepülés) joga* (UNCLOS 38. cikk). A parti állam az előtte fekvő sziget és a part közötti áthaladást ennek okán csak akkor korlátozhatja, amennyiben a főhatalma alatti másik, a nyílt tenger felé eső oldalon is van hajózható, alternatív útvonal. A szoroson való keresztülhaladást azonban biztosítani kell függetlenül attól, hogy a szoros két oldalán különböző államok vannak-e, vagy sem, ezért a szorosok jogi helyzetét legtöbbször nemzetközi egyezményekkel szabályozzák. Ugyanakkor,

ha az állam belvíznek tudja minősíteni a szigetek közötti területét az alapvonalaknak a számára leginkább előnyös meghúzása segítségével, ahogy Kanada is teszi, akkor teljes mértékben uralhatja a hajózási kérdéseket is. Ahogy az ábrák is mutatják, a kanadai területen húzódó útvonal az, amely gyakorlatilag teljes egészében nemzeti szabályozás alá eső terület, és ekként a hajózási (biztonsági) feltételek és a díjfizetés is belső jogi kérdés (UNCLOS 21–26. cikk; RAGNER 2008: 122).

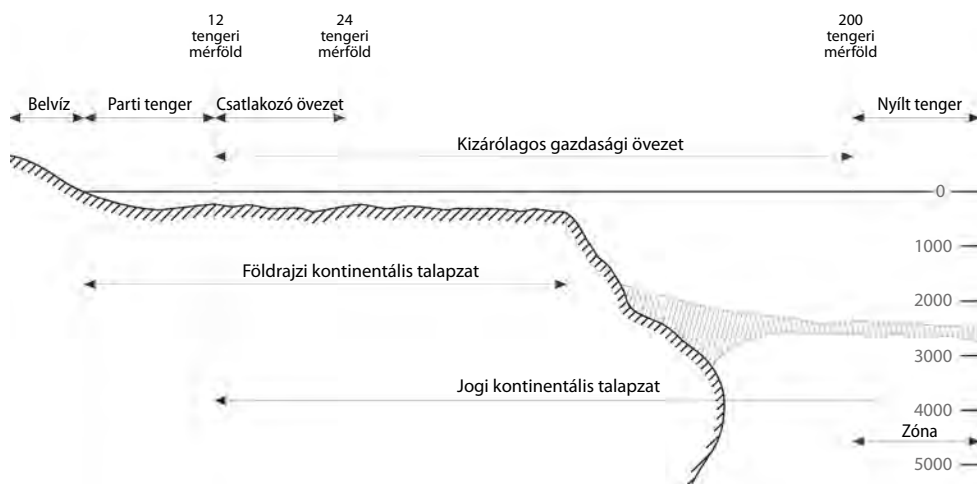
A hasznosíthatóság lehetősége egyik átjáró esetében sem jelent *jelenleg* érdemben megvalósult kritériumot, a mesterségesen átvágott jég révén elért közlekedési lehetőség ugyanis nem nyit utat a státusváltozáshoz. Stílusosan szólva: a jég olvadása miatt az északi-sarkvidéki vizek jogi helyzetével kapcsolatban vékonyodik a jég, amin a *status quo* mozog, a globális felmelegedés pedig potenciálisan számos konfliktus melegágya lehet.

Az államterület tenger alatti meghosszabbítása és a nyílt tengerek szabadsága

A földrajzi egybefüggőség elmélete nem kopott ki nyomtalanul a tengerjogi kodifikációval, hanem annak alapját képezi, a parti tengertől távolodva viszont fordul a szabályozási koncepció: az állami joggyakorlás bizonyos észszerű keretek között még elismert (Fisheries case 1951: 132; Territorial Sovereignty 1998: 239; BROWNLIE 1979: 156), de a távolsággal együtt egyre gyengül, míg végül eljutunk a nyílt tengereken gyakorolható szabadságig, ahol a korlátokat az emberiség érdekeit szolgáló nemzetközi szabályozás jelenti (SHACKELFORD 2009: 114).

A tengerjogi zónák

Évszázadokon át a tenger a hajózás és halászat terepe volt, majd a 20. században már az ásványkincsek tengeri kitermelésének lehetősége kezdte vonzani az érdeklődést. Amikor az Egyesült Államok korábbi elnöke, Henry Truman 1945-ben kijelentette, hogy az államterület tenger alatti folytatásaként tekint a kontinentális talapzatra (Proclamations 1945: 485), azzal elindította az immáron elodázhatatlan tengeri területekre vonatkozó szabályozás kodifikációját. Az ENSZ égisze alatt 1958-ban négy tengerjogi egyezmény született Genfben: (1) a *nyílt tengerek szabadságáról* szóló, amely a hajózás, halászat, kábel- és csővezeték-fektetés és a tenger feletti szabad átrepülés

2. ábra: *Tengerjogi zónák*

Forrás: BRUHÁCS 2010: 109

szabadságát megállapító; (2) a *parti tenger*, továbbá ezenfelül a parti állam rendészeti jogainak érvényesítését még legfeljebb az alapvonalától számított 24 tengeri mérföldig megengedő *csatlakozó övezet* megvonására jogot megállapító; (3) a *kontinentális talapzatra* vonatkozó, valamint (4) a *halászatról és a nyílt tenger élő erőforrásainak védelméről* rendelkező (SWAN–UEBERHORST 1958: 1132–1141).

Innentől kezdve tekinthető univerzális szabályozás tárgyának a legtöbb tengerjogi zóna (4. ábra), amely több évszázados organikus fejlődésen átment szokásjogi szabályokra és gyakorlatra vezethető vissza (TREAT 1984: 259–273), és ez adja az alapját az 1982-es (re)kodifikációnak, amikor egy újabb zónával, a *kizárólagos gazdasági övezettel* csorbították a *grotiusi* nyílt tengerek szabadságát (UNCLOS 55–75. cikk). Itt, az alapvonaltól legfeljebb 200 tengeri mérföldig terjedően a parti államot arra jogosították fel, hogy a tengerfenék feletti vízréteg, a tengerfenék és az altalaj akár élő, akár élettelen természeti erőforrásainak felkutatása, kiaknázása, megóvása és kezelése céljából szuverén jogokat, valamint a zónában található mesterséges szigetek, létesítmények és építmények felállítása és használata, a tengeri tudományos kutatás, valamint a tengeri környezet védelme és megóvása felett joghatóságot gyakoroljon (UNCLOS 56–57. cikk). A kizárólagos gazdasági övezet vize hajózás szempontjából nyílt tenger, ahol minden államot megillet a békés célú hajózás szabadsága, a tenger feletti átrepülés joga azzal, hogy a parti állam a kontinentális talapzatán a tengeri tudományos kutatást is szabályozhatja és azt idegen államok számára engedélyhez

kötheti (UNCLOS 57. cikk; CsATLÓS 2017: 57). Tovább bonyolítja az állami uralomgyakorlás kérdését az UNCLOS 234. cikke, amely kifejezetten az Északi-sarkvidék jeges környezetének megóvása végett született, és felhatalmazza a parti államokat, hogy a kizárólagos gazdasági övezetük határain belül a tengeri környezet szennyezésének megelőzése, csökkentése, valamint ellenőrzése céljából hátrányos megkülönböztetéstől mentes nemzeti szabályozást alkossanak és érvényesítsenek ott, ahol a különösen kemény időjárási viszonyok és az év legnagyobb részében a területeket borító jégtakaró akadályokat vagy kivételes veszélyeket jelent a hajózás számára, és emiatt a környezet-szennyezés az ökológiai egyensúlyban lényeges kárt vagy visszafordíthatatlan zavarokat okozhat. Ez a rendelkezés meglehetősen tág keretet szab az értelmezésnek, és a jégolvadással van egyfajta szavatossági ideje a hatályának is. Kanada egy olajtanker balesetét követően már 1970 óta egyébként is csak meghatározott biztonsági szabályoknak megfelelő hajót enged a térségbe, ezt pedig azzal támasztotta alá, hogy az egyoldalú állami aktusra addig van szükség, ameddig a nemzetközi jog nem tudja a terület biztonságát garantálni (CsATLÓS 2013: 161–162; BARTENSTEIN 2019: 336). A Nemzetközi Tengerészeti Szervezet (IMO) 2002-ben ugyan elkészített egy északi-sarkvidéki jeges környezethez igazodó tengerészeti szabályzatot (*Arctic guideline*), amely többszöri módosítás és az antarktiszi területre is kiterjesztett hatály után kifejezetten sarkvidéki szabályzattá vált (*Polar Code*). A mintaként szolgáló nemzetközi egyezmények módosításával a 2010-es évek közepére sikerült ugyan elérni, hogy a részes felek kötelezően alkalmazott *technikai útmutató*ként alapozzanak rá (JENSEN 2016: 64), de ez korántsem old meg minden problémát. A hatására Kanada és Oroszország is módosították a hajózási szabályaikat, viszont merőben más koncepció szerint, így mindkét állam szabályozásának megfelelni igazi gyakorlati kihívás – ha nem lehetetlen küldetés – a hajósoknak (SOLSKI 2023: 112, 126–133).

Szükséges megjegyezni, hogy a tengerjogi zónák lehetőségek és nem alanyi jogon járó adottságok, hiszen ezek sokszor átfedésbe kerülnek más államok ugyanilyen zónáival. Ezeknek a határoknak a rendezése az érintett (szomszédos) államok feladata, amelynek megoldását a gyakorlatban kialakult különböző elvek, illetve nemzetközi bírói fórumok is segítik. Ez alól bizonyos távolság felett kivétel a kontinentális talapat megvonása, ehhez ugyanis előfeltétel, hogy közzétanilag megállapítsák, hogy melyik állam szárazföldi meghosszabbításáról van szó, és a területi határokat ezen érintetteknek kell rendezni, amihez az UNCLOS nemzetközi intézményi kereteket is teremt. Az Északi-sarkvidék területén a tengeri határok kérdéseire javarészt sikerült pontot tenni az elmúlt évtizedek során (ØSTHAGEN–SCHOFIELD 2021: 3–7). Legutóbb 2010-ben sikerült megállapodnia Oroszországnak és Norvégiának a Barents-tengerre

vonatkozó, az 1957-től húzódó határvitában, legalábbis 15 éves időszakra nézve rendezték a gazdasági kérdéseket (JENSEN 2011: 151–168). Egyedül a Beaufort-tengeren maradtak elvarratlan szálak: az USA az *egyenlő távolságok* elvének alkalmazását szorgalmazná, míg Kanada ragaszkodik ahhoz, hogy az Oroszország és az Egyesült Királyság által egykoron megkötött szárazföldi határokat megvonó 1825-ös szerződésben már kijelölték azokat, mégpedig hosszúsági fokokkal, amelyek a tengerre is értelmezendők, és ezt 1867-ben meg is erősítették;⁴ ebben a jogirodalmi álláspontok is megoszlanak (HUNTER 1925–26: 61; SMEDAL 1932: 67; CASTEL 1976: 168).

A kontinentális talapzat mint az államterület víz alatti vitathatatlan szárazföldi meghosszabbítása

A kontinentális talapzat földrajzi értelemben az a sekély tengerfenék, amely a szárazföldről képez átmenetet a kontinensek és szigetek körül a mélyebb tengerfenékhez; jogi szempontból pedig az állam szárazföldi területéhez kapcsolódó, állandóan vízzel borított tengerfenék, ahol a földrajzi összefüggés címén a parti állam speciális gazdasági jogokat élvez (Tunézia v. Líbia 1982: 47–48; CSATLÓS 2011a: 67–68.), és ez a parti tengerén túlnyúló tenger alatti területek tengerfenekét és altalaját foglalja magában egészen – a szárazföldi terület természetes meghosszabbításaként – a kontinentális perem külső széléig vagy a parti tenger szélességének mérésére szolgáló alapvonaltól számított kétszáz tengeri mérföld távolságig, ha a kontinentális perem külső széle nem terjed ki eddig. A kontinentális perem a parti állam szárazföldjének víz alatt folytatódó része, és amely a talapzataból, lejtőből és küszöbből, tengerfenékből és altalajból áll, de nem foglalja magában a mélytenger medrét és az óceáni hátságokat, illetve az alattuk fekvő altalajt (UNCLOS 76. cikk 1; PHARAND 1972: 536–546).

A parti állam a kontinentális talapzatán kutatás és gazdasági kiaknázás tekintetében kizárólagos jogokat gyakorol, amelyek sem tényleges vagy jelképes elfoglalástól, sem kifejezett nyilatkozattól nem függenek (UNCLOS 77. cikk). A haszon kérdése viszont más: az alapvonaltól 200 tengeri mérföldnél messzebbre található területek élettelen kincseinek kiaknázása után, a kitermelés megkezdését követő öt éven túl már

⁴ Az 1825-ös francia szöveg szerint a határ „dans son prolongement jusqu'à la mer glaciale”, míg az angol 1867-es úgy szól, hogy „without limitation into the Frozen Ocean”. Az egyértelmű angollal ellentétben a francia helyhatározó szó kétértelmű: jelentheti, hogy a határ a Jeges-tenger kezdetéig, vagyis csak a szárazföldig tart, de értelmezhető úgy is, hogy az a Jeges-tenger északi kiterjedéséig húzódik egészen addig, ameddig a hosszúsági fokok találkoznak (CSATLÓS 2013: 42–43).

befizetésekkel és természetbeni járulékokkal tartozik az állam a Nemzetközi Tengerfenék Hatóság felé, amely biztosítja, hogy arányosan és méltányosan a világ minden állama részesüljön ebből akkor is, ha nincs is tengere (UNCLOS 82. cikk). Ez azonban egyelőre még nem élő gyakorlat az Északi-sarkvidék kapcsán (ROWLAND 2017: 488–504). Itt érdemes megjegyezni, hogy a parti államnak a kontinentális talapzat feletti jogai nem érintik az azt borító vizek, illetve az afeletti légtér jogállását, ahol más államoknak a nyílt tengerek szabadságából eredő jogait a parti államnak is tiszteletben kell tartania (UNCLOS 78. cikk).

Az államok az alapvonalától számított 200 tengeri mérföldig (gyakorlatilag a kizárólagos gazdasági övezetig) viszonylag egyszerűen, egyoldalú aktussal meghvonhatják a kontinentális talapzatuk külső határát, illetve szabadon egyezhetnek meg a szomszédos államokkal. Ezen távolságon túl viszont van egy objektív távolságbeli és mélységbeli korlát (UNCLOS 76. cikk 3–6; JARES 2009: 1265), amelyen belül már igazolni kell a közzetani azonosságot a jogosultságok megszerzése végett. A *parti állam kontinentális talapzata* a parti tengerén túlnyúló tenger alatti területek tengerfenekét és altalaját foglalja magában, a szárazföldi területének egész természetes meghosszabbításán a kontinentális perem külső széléig vagy a parti tenger szélességének mérésére szolgáló alapvonalától számított 200 tengeri mérföld távolságig, ha a kontinentális perem külső széle nem terjed ki eddig. A kontinentális perem a parti állam szárazföldjének elsüllyedt meghosszabbítását foglalja magában, és a talapzat, a lejtő és a küszöb tengerfenekéből és altalajából áll, tehát a földrajzi kontinuitás elmélete dominál, ugyanakkor korlátot jelent, hogy a kontinentális perem nem foglalja magában a mélytenger medrét az óceáni hátságokkal, illetve az alattuk fekvő altalajt; ezek már nem tekinthetők a szárazföld meghosszabbításának. Ha egy parti állam kontinentális pereme az állam alapvonalától számított 200 tengeri mérföldön túlnyúlik, a kontinentális talapzatának külső határát az alábbiak figyelembevételével vonhatja meg az állam: (a) az egyik, hogy ez a külső határt alkotó pontokat összekötő vonal nem lehet távolabb, mint a kontinentális lejtő lábától mért 60 tengeri mérföld, illetve (b) a pontokat összekötő vonal olyan területet határolhat le csak, ahol az üledék vastagsága a kérdéses pontoktól a kontinentális lejtő lábáig terjedő legrövidebb távolság legalább 1%-a. Ellenkező bizonyítékok hiányában a kontinentális lejtő lábát a lejtő alján a lejtés maximális változásának pontjaként határozzák meg, egyébként pedig az előbbieket szerint meghúzott vonal sem nyúlhat túl az attól az alapvonalától számított 350 tengeri mérföldön, ahonnan a parti tenger szélességét mérik vagy a 2500 méteres izobáttól, a 2500 méteres mélységeket összekötő vonaltól mért 100 tengeri mérföldön (UNCLOS 76. cikk 1–6). Egyszerűen szólva: rendkívül bonyolult annak meghatározása,

hogy mire alkalmazható a földrajzi egybefüggősére alapított állami igény, amit még az optimális mérési eredmények esetén is felülír az, ha hamar mélyül a tenger.

A mindezen fizikai körülményekre vonatkozó adatok elbírálásának fóruma az egyezmény alapján felállított Kontinentális Talapzat Bizottság (Commission on the Limits of Continental Shelf, CLCS), amelyhez haladéktalanul, de legkésőbb az 1982-es egyezménynek az adott állam tekintetében történő hatálybalépését követő 10 éven belül kell benyújtani az igényeket alátámasztó adatokat (UNCLOS 76. cikk 8. és II. jgyk. 4. cikk; RIDDELL–DIXON 2008: 345; MACNAB 2004: 3). A határidő jogvesztő, aminek ellensúlyozására a beadványhoz szükséges igazoló mérések időigényessége és bonyolultsága okán a részes felek igyekeztek kiskapukat nyitni a szabályozás értelmezésén,⁵ ugyanis ami nem kerül kontinentális talapzatként a parti államhoz, az tengerfenékként az *emberiség közös öröksége* (UNCLOS 136. cikk), és ekként a Nemzetközi Tengerfenék Hatóság joghatósága alá tartozik. Mindebben pedig a nemzetközi közérdek és az egyéni állami érdekeltség ismételten potenciális ütközőpontként manifesztálódik.

A tenger vize által borított közegréteg jogállása tehát speciális: gyakorlatilag ugyanazon dolog három különböző elnevezés és ennek megfelelően jogi státusz alatt állhat. Ez már önmagában is konfliktuslehetőséget hordoz. Lehet (1) az államterület automatikus meghosszabbításaként értelmezett kontinentális talapzatként *ipso facto* a parti állam kizárólagos szuverenitásához tartozó; ezen túlmenően (2) a közzetani viszonyok és meghatározott távolsági limitek keretei között külső szerv által megítélten az állam kizárólagosan kiaknázzható területe; és a távolsági limiten túl pedig (3) teljes mértékben a nemzetközi jogrend alá tartozóan, minden állam szuverenitását kizárva az emberiség közös öröksége. Nem egyszerű (jogon túli) kérdések tehát azok, amelyekről egy beadványban szólni szükséges, és amelyekről a Kontinentális Talapzat Bizottságnak döntenie kell, hogy végül az ajánlása birtokában a parti állam megvonhassa a kontinentális talapzata külső határát, alkalmasint pedig a szomszédos állammal való megegyezés révén végső soron lezártnak tekinthető legyen a tengeri határok kérdése is.

⁵ Lásd: Decision regarding the workload of the Commission on the Limits of the Continental Shelf and the ability of States, particularly developing States, to fulfil the requirements of article 4 of annex II to the United Nations Convention on the Law of the Sea, as well as the decision contained in SPLOS/72, paragraph (a) Eighteenth Meeting New York, 13–20 June 2008. Online: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/no8/398/76/pdf/no839876.pdf?token=z8o6zNn7IqdsRspjTt&fe=true>

*A kontinentális talapzat mint az államterület víz alatti
potenciális szárazföldi meghosszabbítása*

A kontinentális talapzat külső, 200 tengeri mérföldön túli határának megállapításához vezető út nem egyszerű, részletes adatokkal alátámasztott beadványt igényel, amelyet a bizottság különböző szakemberei vizsgálnak meg alaposan. Az 1997 óta működő Kontinentális Talapzat Bizottság (SUAREZ 2010: 133) elé 2024. márciusi adatok alapján a világ minden tájáról összesen 93 beadvány érkezett eddig, amelynek csak töredéke, mintegy 28 minősül lezártnak, vagyis olyanoknak, ahol bizottsági ajánlás született, több esetben is a beadványok átdolgozása után.⁶

A nemzetközi közvélemény figyelmét a víz alatti területek jogi helyzete irányába elsősorban – az UNCLOS-ban egyébként részes – Oroszország 2007-es nyári bravúra adta, amikor is sikeres merülést hajtott végre az Északi-sark alatt, és ott, 4200 méter mélyen kitűzte a területszerzést szimbolizáló zászlaját (KOIVUROVA 2011: 211; SPIELMAN 2009: 334). Oroszország volt egyébként az első – nemcsak az északi-sarkvidéki államok közül, hanem a világon is – 2001-ben, amely indítványt nyújtott be a bizottsághoz, hogy az érintett területre nézve megszerezze a szuverenitása kiterjesztésének jogait. Ezt a kérelmét az alátámasztó adatok hiányossága miatt akkor elutasították, viszont löketet adott ezzel a többi államnak, hogy ne késlekedjenek a beadványaikkal.

Mivel a Jeges-tenger középső tengerfenéke számos gerincet tartalmaz, ahol a tenger mélysége nem éri el a 2500 métert, az egyes államok kontinentális talapzati igényei között jelentős átfedések vannak, beleértve az Északi-sark körüli 214 800 tengeri mérföldben mért négyzetméternyi területet, amelyen a távolság okán Dánia, Oroszország és Kanada is érintett. Ugyanakkor a Jeges-tenger fenekének topográfiája alapján egyes területek már az alapvonaltól 200 tengeri mérföldön túl túlmutatnak minden állam igényén: ez magában foglalja a Svalbard- és Jan Mayen-sziget közötti 2500 négyzetméteres területet (*Banana Hole*), valamint a Jeges-tenger középső részén található 4000 négyzetméteres tengeri mérföldet a Ferenc József-föld és az Északi-sark között. A legnagyobb horderejű kérdés az északi-sarkvidéki geopolitikában viszont a Lomonoszov-hátság köré összpontosul (3. ábra), amely egy olyan, az Északi-sarkon keresztül Szibériától Grönlandig, illetve az Ellesmere-szigetig futó víz alatti kiemelkedés, amely a területet az eurázsiai és az amerikai medencére osztja. A kérdés az,

⁶ Valamennyi beadvány és döntés elérhető 2024. március 14-i állapot szerint: Submissions, through the Secretary-General of the United Nations, to the Commission on the Limits of the Continental Shelf, pursuant to article 76, paragraph 8, of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982. Online: www.un.org/Depts/los/clcs_new/commission_submissions.htm.

hogy a Lomonoszov-hátság kontinentális talapzatok természetes meghosszabbítása-e, és hogy milyen természeti képződménynek tekinthető pontosan. A hátságokon ugyanis a kontinentális talapzat külső határa nem nyúlhat az attól az alapvonal-tól számított 350 tengeri mérföldön túl, ahonnan a parti tenger szélességét mérik. Ez a bekezdés viszont nem alkalmazható azon tenger alatti kiemelkedésekre, amelyek a kontinentális perem természetes alkotóelemei, úgymint a fennsíkjai, magaslatai, fedőkőzete, sziklapadjai és hegynyúlványai (UNCLOS 76. cikk 6). A dán kérelem szerint a Lomonoszov-hátság kőzettanilag szerves része Grönland északi kontinentális peremének, így a követelésük annak mentén egészen az orosz kizárólagos gazdasági övezetig terjed. A kanadai beadvány ezzel szemben arra hivatkozik, hogy a Lomonoszov-hátság és a párhuzamos Alpha-hátság a kanadai kontinentális talapzatról nyúló természetes magaslatok (LAMBACH 2022: 8).

Kanada először 2019-ben nyújtott be beadványt, és arra hivatkozott, hogy a kontinentális pereme morfológiailag egy olyan kontinentális perem része, amely számos kiterjedt tengerfenéki magasságot foglal magában, ideértve a Lomonoszov-hátságot és az Alpha-lejtőt is; ezek a szárazföldjének meghosszabbításai. Ezt kiegészítette 2022-ben, és majdnem megduplázta a területi igényeit (350-ről közel 600 tengeri mérföldben számított négyzetméterre). Ezzel átfedésbe került az USA igényeivel, a megjelölt terület továbbá magában foglalja az Északi-sarkot, amivel pedig a Dán Királysággal és Oroszországgal is. Hivatkozott továbbá arra, hogy mindhárom szomszédos állammal van érvényes kifogástételt kizáró megállapodása (*non-objection agreement*), így a beadványának megítélése nem érinti a jövőbeni elhatárolásra vonatkozó tárgyalásokat.⁷

A legkiszámíthatóbb módon a Dán Királyság, Izland és Norvégia járt el, amikor 2006 szeptemberében megállapodtak, és már a Kontinentális Talapzat Bizottsághoz címzett beadványaikat megelőzően rendezték maguk között a kontinentális talapzat 200 tengeri mérföldön túli lehatárolását az Atlanti-óceán északkeleti részén található *Banana hole* déli pontjain. Ebben kitértek arra is, hogy mi a teendő, ha a három állam valamelyike nem tudta igazolni jogosultságát a megállapodás értelmében a számára megállapított kontinentális talapzat teljes területén. Ez a helyzet végül Dánia és Norvégia között be is következett az Ægir-medencére vonatkozóan. A Dán Királyság ugyanis 2013-ban és 2014-ben részleges beadványt nyújtott be a Grönland északkeleti kontinentális talapzatának külső határával kapcsolatban. A Grönland alapvonalaitól

⁷ Lásd: Submission of Canada. Partial Submission of Canada on the limits of the continental shelf regarding its continental shelf in the Arctic Ocean. 2019. Online: www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/can1_84_2019/CDA_ARC_ES_EN_secured.pdf

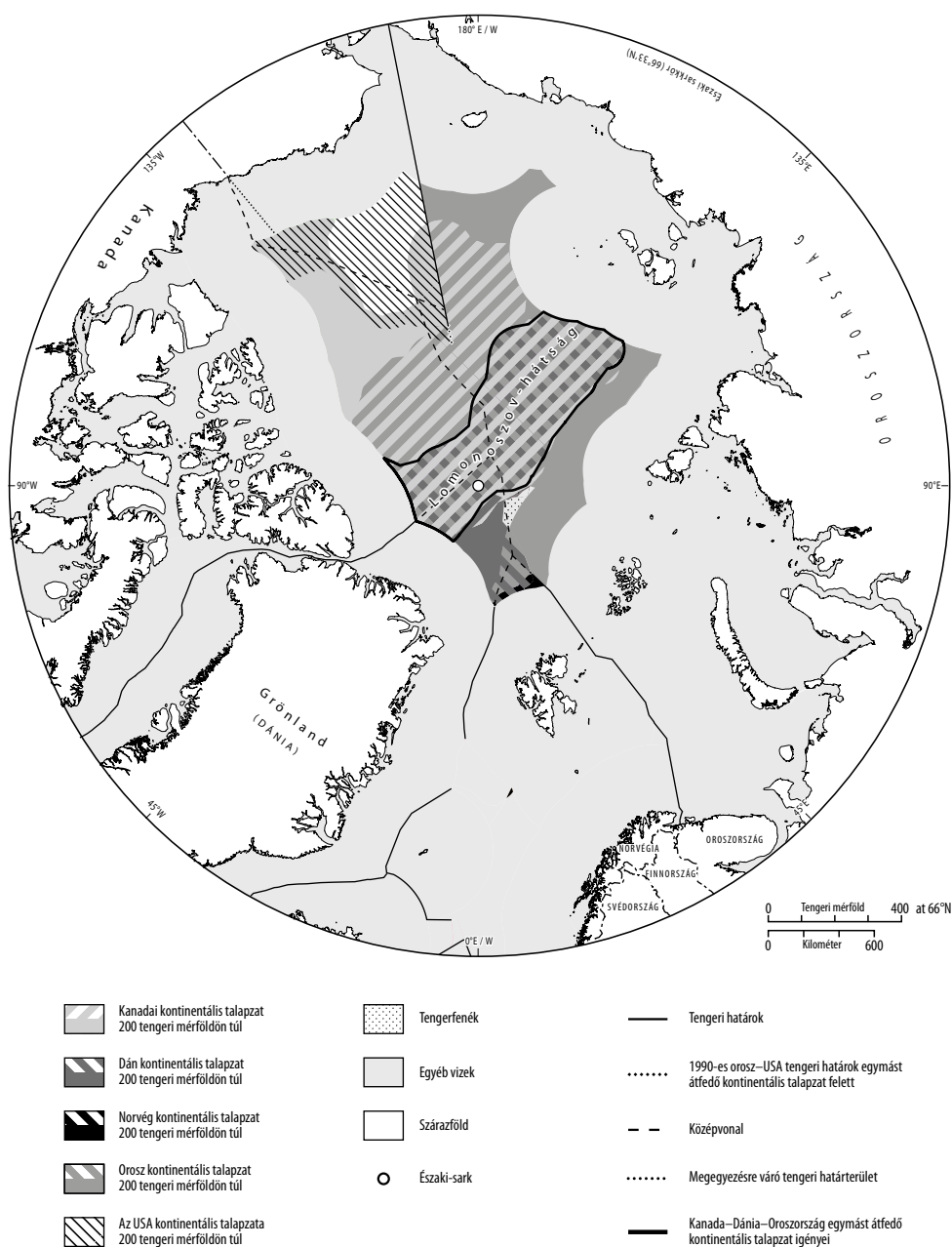
200 tengeri mérföldön túli kontinentális talapzat területe körülbelül 261 000 tengeri mérföldben mért négyzetméter, amely 3000 négyzetméternyi pluszt jelent számára a megállapodás szerinti norvég területek kárára, továbbá így átfedésbe került az Oroszország és Kanada által igényelt 200 tengeri mérföldön túli területekkel is összességében mintegy 214 800 tengeri mérföldben mért négyzetméternyi területet érintően. A beadvány már ekkor előre jelezte, hogy valószínűleg átfedésben lesz az Egyesült Államok jövőbeni kontinentális talapzati beadványával is, mindennek tudatában pedig kitért arra, hogy minden szomszédjával konzultált a beadványban szereplő igényei kapcsán, és hivatkozott a Norvégiával és Oroszországgal kötött kifogástételt kizáró megállapodásokra.⁸

Az USA nem tartozik a Kontinentális Talapzat Bizottság joghatósága alá, ugyanakkor nem is zárkózik el teljesen attól, hogy beadványt nyújtson be. Az 1958-as kontinentálistalapzat-egyezménynek a részese, ebben viszont még nem voltak egzakt távolságbeli limitek (MALONE 1983: 36), sem egyéb instrukciók a jogok gyakorlása kapcsán. Az UNCLOS kontinentális talapzattal összefüggő rendelkezései szokásjogként egyelőre biztosan nem állják meg a helyüket (MAO et al. 2023: 8; VAANGAL 2022: 12–17). Az USA viszont – némiképp szelektálva – 2023-ban szokásjogként hivatkozott többek között a 76. cikkre, amellyel összhangban egyoldalú aktussal megállapította a kontinentális talapzatának külső határait valamennyi érdekeltségébe tartozó területen, ideértve az alaszakai partoknál az Északi-sarkvidéket is. Mindezt azzal támasztotta alá, hogy az ehhez való joga magától értetődik. Több mint 150 000 tengeri mérföldben mért négyzetméternyi területet érint a határkijelölés, amelyből durván a fele átfedésben van a Kanada által igényelt területtel, az átfedett terület kis része pedig egyúttal a 2023 februárjában született orosz igényeket érintő ajánlás hatálya alatt van (United States Department of State 2023: 7; 16).

Az északi-sarkvidéki államok egymást átfedő területi igényét az 3. ábra szemlélteti.

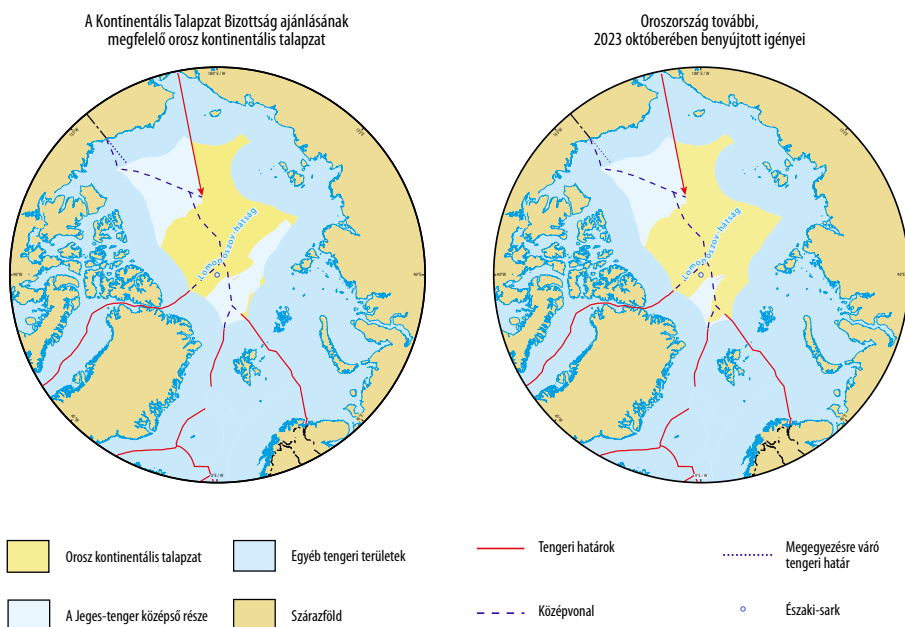
Oroszország 2001. december 20-án nyújtotta be a legelső beadványát, amely kapcsán további adatokat kellett szolgáltatnia az igényei alátámasztása végett. Erre részlegesen 2015-ben, majd 2021-ben került sor, ezután egy újabb kiegészítést követően végül 2023 elején megerősítették igényeit a Lomonoszov-hátságon. 2023 októberében újabb beadványt nyújtott be, minden eddiginél nagyobb, több mint 600 000 tengeri mérföldben mért négyzetméternyi területre vonatkozó igényekkel, amelyek magukban

⁸ Lásd: The Northern Continental Shelf of Greenland. Partial Submission of the Government of the Kingdom of Denmark together with the Government of Greenland to the Commission on the Limits of the Continental Shelf. Executive summary. 2014. Online: www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/dnk76_14/dnk2014_es.pdf

3. ábra: A kontinentális talapzati igények, egymással átfedésben

Forrás: IBRU 2024a alapján a szerző szerkesztése

4. ábra: Az orosz kontinentális talapzat a 2023-as javaslat fényében és az arra épülő kiegészítő igények

Forrás: IBRU 2024b alapján a szerző szerkesztése

foglalnak dán és kanadai beadványokban is szereplő területrészeket.⁹ A két 2023-as beadvány közötti eltérést (Gakkel-hátság) a 4. ábra szemlélteti.

A történet korántsem lezárt, sőt, ahogy az orosz beadványok sorában is látható, mintha felgyorsultak volna az események. A Kontinentális Talapzat Bizottság szupranacionális szervként geológiai és geomorfológiai adatok birtokában dönt a kérelmezett területről, így ad a parti államoknak a kontinentális talapzataik külső határainak megállapításával kapcsolatos ajánlást, amely *végleges és kötelező* (UNCLOS 76. cikk 8). Az ajánlásban foglaltakat nem vitathatja sem bírói fórum, sem a Nemzetközi Tengerfenék Hatóság (NOYES 2009: 1239). Ugyanakkor a Bizottság hatásköre nem terjed ki az elhatárolási kérdések rendezésére – a szomszédos államok feladata abban megállapodni (UNCLOS, 76. cikk 10; KUNOY 2009: 134–135) –, és nem vehet részt az államok

⁹ A legutolsó beadványt lásd: Partial revised submission of the Russian Federation in respect of the continental shelf of the Russian Federation in the area of the Gakkel Ridge in the Arctic Ocean. Vol. 1. Executive Summary, 2023. Online: www.un.org/depts/los/clcs_new/submissions_files/ruso3/2023rusrev3e.pdf

közötti viták bírói rendezésében, és nem utalhat nemzetközi bírói fórumok elé ügyet (MATZ-LÜCK 2009: 245; RANGEL 2006: 347).

A tengerjogi egyezmény számos fórumot és mechanizmust teremt a nézeteltérések tisztázásához (ATTIA 2023: 7–22), ugyanakkor azon a tényen nem tud változtatni, hogy minden a részes államok hajlandóságán múlik: Oroszország az UNCLOS aláírásakor deklarációval kizárta a kötelező vitarendezési mechanizmust előíró a 286. cikk alkalmazását, ahogyan Dánia és Kanada is. Norvégia az egyetlen Északi-sarkvidék-állam, amelyik csak a választottbírói eljárást zárta ki jogvita esetén (CSATLÓS 2013: 139),¹⁰ az USA pedig nem részese az egyezménynek, (ISTED 2009: 365), a szokáskövetésről tanúskodó magatartása mellett ezt is érdemes figyelembe venni. Láthattunk ugyanakkor arra is példát a fentiekben, hogy megelőző tárgyalások és egymás beadványát illető kifogástételre vonatkozó megállapodás is született. Nehéz prejudikálni a jövőt, miközben a Kontinentális Talapzat Bizottságnak az egyik állam beadványát a másik állam beadványának sérelme nélkül kell értékelni, ezáltal az átfedések békés és jogszerű rendezésében a méltányos megoldást az érintett államoknak kell megvalósítaniuk. Mivel a választottbírói testületek, bíróságok és törvényszékek gyakran az egyenlő távolságok elvét propagálják, ezért a potenciális konfliktus forrása garantált lehet akkor is, ha jelenleg úgy tűnik, hogy az érdekelt államok között a külső határok miatt nincs feszültség.

*Az állami szuverenitáson túl: a mindenki által szabadon
használható területek az Északi-sarkvidéken*

Azok a területek, amelyeket egyetlen állam sem vonhat uralma alá, mert azok természetüknél fogva olyanok, hogy azok javai mindenkit megilletnek, a nemzetek közös – rendeltetésszerű és békés – használatának tárgyai. Napjainkra a nyílt tenger, a tengerfenék és a világűr az, amely teljes mértékben a nemzetközi jog által szabályozott *res communis omnium usus* jogállású terület.

A tengerfenék és a kontinentális talapzat nem azonos fogalmak, és ugyan fizikailag nehéz őket elhatárolni, jogi értelemben az UNCLOS különbséget tesz a jogállásuk között. A tengerfenék az állami szuverenitáson kívüli tengeri területen lévő közetréteg és altalaj ásványi és más élettelen forrásaiból, valamint a fenéklakó fajokhoz tartozó élő organizmusokból áll; azon organizmusokból, amelyek a begyűjtési szakaszban

¹⁰ A fenntartásokat lásd: Status. Online: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-6&chapter=21&Temp=mtdsg3&clang=_en

vagy mozdulatlanok a tengerfenéken, illetve az alatt, vagy csak a tengerfenékkal, vagy az altalajjal szilárd fizikai kapcsolatban képesek elmozdulásra. Ezeken egyetlen állam sem igényelhet vagy gyakorolhat szuverenitást, viszont mindez csak 1994-ben egy kiegészítéssel került az egyezménybe. Ennek oka az, hogy a tengerjog (re)kodifikációjával párhuzamosan az USA 1980-ban egyoldalúan szabályozta a tengerfenék kiaknázásának rendjét, és példáját akkor több állam is követte: Franciaország, Olaszország, Japán, a Szovjetunió, az Egyesült Királyság és Németország (CSATLÓS–MIHÁLKA 2013: 15), majd kellett némi idő és belátás, hogy ezekkel az igényekkel az UNCLOS szabályai javára felhagyjanak, és ezzel elismerjék a Nemzetközi Tengerfenék Hatóság (International Seabed Authority, ISA) joghatóságát (BUNIK 2008: 116). A tengerfenék *erőforrásai* – azaz minden szilárd, folyékony vagy gáznemű ásványi erőforrás a természetes helyén, a területen, a tengerfenéken vagy az alatt, beleértve a fémtartalmú rögöket [UNCLOS 133. cikk a) pont] – feletti minden jog ugyanis az emberiséget illeti meg, amelynek nevében a Nemzetközi Tengerfenék Hatóság jár el: kitermelési engedélyt ad, és kontroll alatt tartja a területen folyó valamennyi tevékenységet (BLANCHARD et al. 2023: 2–3). A terület ugyanakkor hasznosítható a béke fenntartása a biztonság és a nemzetközi együttműködés és kölcsönös egyetértés jegyében az emberiség hasznára (UNCLOS 137–140. cikk) úgy, hogy a felette lévő vízterület, valamint a légtér a nyílt tengerek szabadságával összhangban használható.

Nemzetközi együttműködési rezsim lehetősége az Északi-sarkvidéken

Az Északi-sarkvidéken számos állam jelen van: a parti államok a területi hovatartozásuk miatt, a többiek pedig vagy a térség használata, vagy a globális felmelegedés és a környezetvédelem egybefonódó egysége miatt érintettek a sarkvidékkel kapcsolatos kérdések alakulásában.

Az Északi-sarkvidék vonatkozásában magától értetődő az összehasonlítás az Antarktisszal, ami pedig felveti, hogy lehetne-e az északi területet is egy nemzetközi rezsim alá helyezni. A hatodik kontinens jogi helyzetét az 1950-es években ugyanis, ha nem is véglegesen, de egy jó időre megoldották egy szerződéses rendszerrel, amelynek középpontjában a demilitarizáció, a nukleáris fegyvermentesség és a kiaknázási moratórium veti fel azt, hogy esetleg helye lenne a világűrhez hasonlóan egy az egyben az emberiség közös örökségének minősíteni azt (CSATLÓS 2012c: 47–69). A sarkvidéki problémakör összetettsége ellenére a nemzetközi összefogás szintje azonban nem érte el az Déli-sarkvidék esetében tapasztaltat, de abban egyetértés uralkodik, hogy szükség van regionális összefogásra, hogy

hatékony megoldást tudjanak kidolgozni, amelyet ki lehet terjesztetni globális szintésre is. A kooperáció Gorbacsov 1987. évi murmanszki beszéde nyomán kezdett el nagy léptékekkel fejlődni (ARMSTRONG 1988: 68–69), és annak nyomán jött létre először 1991-ben az Északi-sarkvidéki környezetvédelmi stratégia (AEPS), majd pedig intézményesült az együttműködés vagy a párbeszéd fórumaként az Északi-sarkvidék államait tömörítő Északi-sarkvidéki Tanács (Arctic Council), de ezzel párhuzamosan egyéb nemzetközi szervezetek a teljesség igénye nélkül: EU, NATO, ENSZ, IMO, OECD napirendjén is megjelennek kifejezetten – és leggyakrabban környezetvédelmi célú – az Arktisszal kapcsolatos kérdések (JOHNSEN 2010: 33, 36, 40–81; HESSE 2003: 327–336; AIROLDI 2008: 52).

A regionális Északi-sarkvidéki Tanács elsősorban környezetvédelmi indíttatású, ez az a közös nevező ugyanis, amely alapján az államok képesek közös erőfeszítéseket tenni, ám az együttműködés legnagyobb hiányossága a kötelező erejű jogalkotás hiánya. Vitathatatlan előnye viszont annak elérése, hogy a térség politikai egységként képviseltesse magát a nemzetközi rendszer színterein (KOIVUROVA–VANDERZWAAG 2007: 130). Emellett a globális szintéren jelentős fórumként biztosít párbeszédet és együttműködési terepet az izlandi fővárosban évente megrendezésre kerülő Sarkköri Konferencia (Arctic Circle Assembly). Ennek nívója abban rejlik, hogy az állami, valamint a nem állami, a szubnacionális és szubregionális egységek érdekharmónizációs szintézisét igyekszik elérni. Formális státusztól függetlenül minden résztvevőnek egyenlő esélyekkel biztosítja, hogy hallassa a hangját, lehetőséget adva ezzel a különböző problémák, érdekek és potenciális lehetőségek tető alá hozására (STEINVEG 2022: 241–242).

Az Északi-sarkvidékre vonatkozó kiaknázási moratórium kérdését környezetvédelmi okokból kezdték szorgalmazni (BASSE et al. 2009: 12–14; Tromsø 2009), hiszen az előrejelzések szerint a világ kőolaj- és földgáztermelésének java a munkálatokat akadályozó jég olvadásával a tenger alatti területekre fog egyébként is áthúzódni (CSATLÓS 2013: 19.), és a megélénkülő hajóforgalom is nem várt kihívások elé állítja majd a terület ökoszisztémáját. Ez viszont abszolút konszenzus nélkül esélytelen, így hatékonyság szempontjából a gyökerénél lehetne kezelni a problémát azzal, ha az Északi-sarkvidékre az emberiség közös örökségeként lehetne tekinteni (SHELTON 2009: 33–40; BASLAR 1998: 107–112; LE BRIS 2008: 336–352). Ez viszont elkésett idea. A tengerfenék az emberiség közös örökségeként – már amennyi marad, ha véget ér a kontinentális talapzat 200 tengeri mérföldön túli külső határainak a megvonása – így is a Nemzetközi Tengerfenék Hatóság alá fog tartozni, a többi tengerreszen pedig a multilaterális megoldásokat kell szorgalmazni. Az Északi-sarkvidék különösen sérülékeny ökoszisztémája miatt rendkívül fontos lenne az *elővigyázatosság elvére* épülő szabályozási szemlélet (VANDERZWAAG 2000: 175). Annak ellenére, hogy az államok számára lehetőség van védetté nyilvánítani egy-egy

térséget, az Északi-sarkvidéken kevés ilyen területet találunk (NOWLAN 2001: 33). Pozitívum, hogy legalább specifikus nemzetközi egyezmények nyomán létrejött néhány. A Ramsari egyezmény például – amelynek minden északi-sarkvidéki állam a részese – élőhelyeket (4. cikk), a világörökség egyezmény pedig különleges természeti képződményeket (2. és 5. cikk) helyezett speciális környezetvédelmi szabályok hatálya alá (CSATLÓS 2012d: 22; JOHNSEN 2010: 35). Az elmúlt évtizedekben számos szervezet hívta fel a figyelmet arra is, hogy környezetvédelmi megfontolásból az Északi-sarkvidéket demilitarizált vagy legalábbis nukleáris fegyvertől mentes övezetté kellene minősíteni (VINOGRADOV-RICH 1964: 22–23; NEWCOMBE 1980: 175–181; ICC 1983). A légkör, a világűr és a víz alatti közeg mellett a földfelszín alatti kísérletekre is kiterjedő, 1996-os átfogó atomcsendszerződést az USA kivételével (amely eddig csak aláírta) az összes Északi-sarkvidék-állam ratifikálta (JONAS 2007: 1007–1046), és már ez is jelentős előrelépésnek tekinthető, hiszen közöttük két atomhatalom – az USA és Oroszország – is van (CIMBALA 2009: 68–86), így szándék szintjén sikerként értékelhető az összefogás akkor is, ha egyébként az egyezmény a mai napig nem lépett még hatályba.¹¹

A hatékony multilaterális tevékenységek gátja összességében ugyanaz, mint minden nagyobb volumenű összefogásé. Azonos szabályozási alapok mellett is az alapvető érdekkülönbségek eltérő módon öltenek testet – ahogy az például a Polar Code alkalmazása kapcsán is látható volt Kanada és Oroszország szabályozási dichotómiájában (SOLSKI 2023: 133) –, a hatékonyság viszont homogén megoldást feltételezne.

Összefoglalás

A tanulmány az Északi-sarkvidék területének meghatározása alapján a jogi helyzet szempontjából releváns területszegmenseket sorra véve mutatta be azt, hogy milyen szabályozás alá esik a terület, kitérve arra, hogy a jég jelenléte mennyiben jelent kihívást, szabályozási eltérést, illetve hol vannak azok a kérdőjelek, amelyek kapcsán még nem tisztázott a területen fennálló állami szuverenitás kiterjedtsége. A térséget övező bizonytalanság a jeges környezettel és annak olvadásával előálló új helyzetben ölt testet.

Az Északi-sarkvidék speciális nemzetközi jogi státuszú, amelyet nem a szektorelméleten alapuló területszerzési jogcímnek tulajdoníthatunk, hanem a különleges földrajzi körülményeinek: évszázadokig a jég uralta, megközelíthetetlen, meghódíthatatlan

¹¹ Lásd: The Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty. 10 September 1996, New York, U.N. Doc. A/50/1027. Status. Online: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVI-4&chapter=26

vidék volt. A globális felmelegedés viszont átformálja azokat a fizikai jellemzőket, amelyek a jogi helyzetet eddig determinálták, és ezzel nemcsak a terület gazdasági kiaknázása és hasznosítása válik lassan elérhetővé, hanem a terület jogállásával kapcsolatos egykori *status quo* is képlekenyvé válik, ami potenciálisan nemzetközi konfliktusokhoz vezethet. Mindebből következik, hogy ha fizikailag nem is a világ közepe, de az érdekek mögött meghúzódó lehetőségek latolgatása, a területben rejlő kiaknázatlan lehetőségek és az ezzel járó veszélyek miatt valóban ide szegeződik a világ szeme.

A parti államot a nemzetközi jog alapján megillető tengeri zónák feletti fennhatósága több ponton is megkérdőjelezhető olyan területen, ahol eddig a környezeti körülmények miatt erre nem került sor. Leginkább sarkalatos pont, ha a tengeri zónák alapját képező alapvonal-megvonási módszer jogossága megkérdőjeleződik, és ütköztetik az állami kizárólagosságot és a nemzetközi tranzitútvonat használatához fűződő jogokat (útvonalak). Ugyancsak kardinális kérdés, hogy ki és mennyiben profitálhat a kiaknázatlan kőolaj- és földgázkészletéből (kontinentális talapzat), és az is, hogy mindennek járulékos hatásait ki fogja elszenvedni (környezetvédelem).

Megannyi kérdésnek nyit ajtót az olvadó jég, jelen tanulmány pedig a szabályozási környezet bemutatásával igyekszik annak megértéséhez hozzájárulni, hogy mindezzel milyen gócpontok azok, amelyek biztonságpolitikai kihívásként a felszínre kerülhetnek.

Végezetül álljon itt egy szemléletes összefoglalás – Dal munkáját alapul véve – az Északi-sarkvidék jogállásával összefüggő (potenciális) konfliktusok aktuális helyzetéről (1. táblázat).

1. táblázat: Az Északi-sarkvidék államai közötti nézeteltérések
a 21. században – 2024. márciusi állapot

<i>Vitatott terület</i>	<i>Vitában érintett arktiszi államok</i>	<i>A vita állása (2024 március)</i>
Beaufort-tenger	Kanada–USA	megoldásra vár
Lincoln-tenger	Kanada–Dánia	megoldásra vár
Hans-sziget	Kanada–Dánia	rendeződött
Jan Mayen-sziget	Dánia–Izland–Norvégia	rendeződött
Lomonoszov- és Gakkel-hátság	Kanada–Dánia–Oroszország	megoldásra vár
Alpha-lejtő	Kanada–Oroszország	megoldásra vár
Barens-tenger	Norvégia–Oroszország	rendeződött
Északnyugati-átjáró	Oroszország–USA	vitattott status quo
Északkeleti-átjáró	Oroszország–USA	vitattott status quo

Forrás: DAL 2023: 90 alapján a szerző szerkesztése

Felhasznált irodalom

- AIROLDI, Adele (2008): *The European Union and the Arctic: Policies and Actions*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers.
- ARMSTRONG, Terence Edward (1988): Soviet Proposals for the Arctic: A Policy Declaration by Mr Gorbachev. *Polar Record*, 24(148), 68–69. Online: <https://doi.org/10.1017/S0032247400022427>
- ATTIA, Islam (2023): Revisiting Jurisdiction of UNCLOS Courts and Tribunals over Ancillary Sovereignty Disputes. *Journal of Territorial and Maritime Studies*, 10(2), 5–26.
- BANKES, Nigel – DAS NEVES, Maria Madalena (2019): The United Nations Convention on the Law of the Sea and the Arctic Ocean. In COATES, Ken S. – HOLROYD, Carin (szerk.): *The Palgrave Handbook of Arctic Policy and Politics*. Cham: Palgrave Macmillan, 375–391. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-030-20557-7_23
- BARTENSTEIN, Kristin (2019): Between the Polar Code and Article 234: The Balance in Canada's Arctic Shipping Safety and Pollution Prevention Regulations. *Ocean Development & International Law*, 50(4), 335–362. Online: <https://doi.org/10.1080/00908320.2019.1617932>
- BASLAR, Kemal (1998): *The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law*. The Hague – Boston – London: Martinus Nijhoff Publishers. Online: <https://doi.org/10.1163/9789004635227>
- BASSE, Ellen Margrethe et al. (2009): Beyond Kyoto – Addressing the Challenges of Climate Change. The 7 Aarhus Statements on Climate Change. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 8, 011002. Online: <https://doi.org/10.1088/1755-1315/8/1/011002>
- BIAYS, Pierre (1953): Les îles de glace arctiques. *Annales de Géographie*, 62(333), 377–380. Online: <https://doi.org/10.3406/geo.1953.13530>
- BROWNLIE, Ian (1979): *Principles of Public International Law*. Oxford: Clarendon Press.
- BUDIKOVA, Dagmar (2009): Role of Arctic Sea Ice in Global Atmospheric Circulation: A Review. *Global and Planetary Change*, 68, 149–163. Online: <https://doi.org/10.1016/j.gloplacha.2009.04.001>
- BUNIK, V. Ivan (2008): Alternative Approaches to the Delimitation of the Arctic Continental Shelf. *International Energy Law Review*, 4, 114–125.
- CASTEL, Frederic J.-G. (1976): *International Law*. Toronto: Butterworths.
- CHURCHILL, Robin Rolf – LOWE, Alan Vaughan (1988): *The Law of the Sea*. Manchester: Manchester University Press.
- CIMBALA, Stephen J. (2009): Forward to Where? U.S. – Russian Strategic Nuclear Force Reductions. *Journal of Slavic Military Studies*, 22(1) 68–86. Online: <https://doi.org/10.1080/13518040802695266>
- Corfu Channel Case (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania) ICJ Rep. 1949.
- CSATLÓS Erzsébet – MIHÁLKÁ György (2013): Az emberiség közös öröksége a XXI. században. *Közjogi Szemle*, (6)3, 14–21.

- CSATLÓS Erzsébet (2011a): A kontinentális talapzat határaival kapcsolatos aktuális kihívások az Északi-sarkvidék példáján. *Pro Futuro*, 1(1), 67–83. Online: <https://doi.org/10.26521/Profuturo/2011/1/4730>
- CSATLÓS Erzsébet (2011b): A szektorelmélet és az Északi-sarkvidék. Múlt. Jelen. Jövő? *De iurisprudentia et iure publico*, 5(3), 1–27. Online: <https://real.mtak.hu/168134/1/2011-3-01.pdf>
- CSATLÓS Erzsébet (2012a): A római kor és a középkor tengerjoga. *De iurisprudentia et de iure publico*, 6(3). Online: www.dieip.hu/2012_2_01.pdf
- CSATLÓS Erzsébet (2012b): Grotius és a mare liberum koncepciója. *Jogtörténeti Szemle*, 3, 1–9. Online: http://jogineprajz.hu/wp-content/uploads/2013/03/2012_3.pdf
- CSATLÓS Erzsébet (2012c): Az Antarktiszi nemzetközi jogi helyzete a XXI. században. *Miskolci Jogi Szemle*, 7(1), 47–69.
- CSATLÓS Erzsébet (2012d): Környezetvédelmi rezsim az Északi-sarkvidéken. *Jogelméleti Szemle*, 13(2), 24–45.
- CSATLÓS Erzsébet (2013): *Az Arktiszi nemzetközi jogi helyzete*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- CSATLÓS Erzsébet (2018): Térseg és terület a nemzetközi jogban. In JAKAB András – FEKETE Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. (Nemzetközi jog rovat, rovatszerkesztő: SULYOK Gábor). Online: <http://ijoten.hu/szocikk/terseg-es-terulet-a-nemzetkozi-jogban>
- DAL, Adnan (2023): Introducing Territorial Disputes in the Arctic. In HOSSAIN, Kamrul – RONCERO, J. Miguel (szerk.): *Arctic Law in 1000 Words*. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 87–90.
- DIEBOLD, Francis X. et al. (2023): When Will Arctic Sea Ice Disappear? Projections of Area, Extent, Thickness, and Volume. *Journal of Econometrics*, 236(2), 105479. Online: <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2023.105479>
- DUPUY, René Jean – VIGNES, Daniel (1991): *A Handbook on the New Law of the Sea*. Vol. 1. Dordrecht–Boston–Lancaster: Martinus Nijhoff Publishers.
- FAWCETT, J. E. S. (1973): How Free Are the Seas? *International Affairs*, 49(14), 14–22. Online: <https://doi.org/10.2307/2612902>
- Fisheries case (United Kingdom v. Norway) [1951] ICJ Rep. 1951.
- GAUTIER, Donald L. et al. (2009): Assessment of Undiscovered Oil and Gas in the Arctic. *Science*, 324, 1175–1179. Online: <https://doi.org/10.1126/science.1169467>
- GROTIUS, Hugo (2001): *The Freedom of the Seas, or the Right Which Belongs to the Dutch to Take Part in the East Indian Trade*. New Jersey: The Lawbook Exchange Ltd.
- HAYTON, Robert D. (1958): Polar Problems and International Law. *American Journal of International Law*, 52(4), 746–765. Online: <https://doi.org/10.1017/S000293000019061X>
- HEAD, Ivan (1963): Canadian Claims to Territorial Sovereignty in the Arctic Regions. *McGill Law Journal*, 9(3), 200–226.

- HESSE, Hartmut (2003): Maritime Security in a Multilateral Context: IMO Activities to Enhance Maritime Security. *International Journal of Marine and Coastal Law*, 18(3), 327–340. Online: <https://doi.org/10.1163/092735203770223567>
- HUNTER, Miller David (1925): Political Rights in the Arctic. *Foreign Affairs*, 4(1), 47–60. Online: <https://doi.org/10.2307/20028421>
- IBRU (2024a): *Continental Shelf Submissions in the Central Arctic – Black and White Version*. IBRU Arctic Maps Series. Centers for Border Research. Durham University. Online: [www.durham.ac.uk/media/durham-university/research-/research-centres/ibru-centre-for-borders-research/maps-and-databases/arctic-maps-2024-january/Map-3-IBRU-Arctic-map-04-01-24-\(Continental-shelf-submissions-in-the-CAO\)\(bw\).pdf](http://www.durham.ac.uk/media/durham-university/research-/research-centres/ibru-centre-for-borders-research/maps-and-databases/arctic-maps-2024-january/Map-3-IBRU-Arctic-map-04-01-24-(Continental-shelf-submissions-in-the-CAO)(bw).pdf)
- IBRU (2024b): *Russia's Evolving Central Arctic Ocean Submission*. IBRU Arctic Maps Series. Centers for Border Research. Durham University. Online: [www.durham.ac.uk/media/durham-university/research-/research-centres/ibru-centre-for-borders-research/maps-and-databases/arctic-maps-2024-january/Map-6a-e-IBRU-Arctic-map-04-01-24-\(Russia-evolving-submission\)-updated.pdf](http://www.durham.ac.uk/media/durham-university/research-/research-centres/ibru-centre-for-borders-research/maps-and-databases/arctic-maps-2024-january/Map-6a-e-IBRU-Arctic-map-04-01-24-(Russia-evolving-submission)-updated.pdf)
- ICC (1983). *Inuit Circumpolar Conference Position on Nuclear Activity in the Arctic and Sub-Arctic Areas*, Res. 83-01. Online: <https://ebenhopson.com/icc-resolutions-1983/>
- ISTED, Kathryn (2009): Sovereignty in the Arctic: An Analysis of Territorial Disputes & Environmental Policy Considerations. *Journal of Transnational Law & Policy*, 18(2), 343–376.
- JARES, Vladimir (2009): The Continental Shelf Beyond 200 Nautical Miles: the Work of the Commission on the Limits of the Continental Shelf and the Arctic. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 42(4), 1265–1305.
- JENSEN, Øystein (2011): The Barents Sea: Treaty between Norway and the Russian Federation concerning Maritime Delimitation and Cooperation in the Barents Sea and the Arctic Ocean. *International Journal of Marine and Coastal Law*, 26(1), 151–168. Online: <https://doi.org/10.1163/157180811X541422>
- JENSEN, Øystein (2016): The International Code for Ships Operating in Polar Waters: Finalization, Adoption and Law of the Sea Implications. *Arctic Review on Law and Politics*, 7(1), 60–82. Online: <https://doi.org/10.17585/arctic.v7.236>
- JOHANNESSEN, Ola M. – MILES, Martin W. (2000): Arctic Sea Ice and Climate Change – Will the Ice Disappear in This Century? *Science Progress*, 83(3), 209–222.
- JOHNSON, Kathrine I. et al. szerk. (2010): *Protecting Arctic Biodiversity. Limitations and Strengths of Environmental Agreements*. UNEP Publications, GRID-Arendal. Online: <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/7871>
- JONAS, David S. (2007): The Comprehensive Nuclear Test Ban Treaty: Current Legal Status in the United States and the Implications of a Nuclear Test Explosion. *New York University Journal of International Law and Politics*, 39(4), 1007–1046.

- JONG-RYEOL, Yoon – YEADONG, Kim (2001): Reviews on Natural Resources in the Arctic: Petroleum, Gas, Gas Hydrates and Minerals. *Ocean and Polar Research*, 23(1), 51–62.
- JOYNER, Christopher C. (1991): Ice-covered Regions in International Law. *Natural Resources Journal*, 31(1), 213–242.
- KIM, Yeon-He et al. (2023): Observationally-constrained Projections of an Ice-free Arctic Even Under a Low Emission Scenario. *Nature Communication*, 14, 3139. Online: <https://doi.org/10.1038/s41467-023-38511-8>
- KOIVUROVA, Timo – VANDERZWAAG, David L. (2007): The Arctic Council at 10 Years: Retrospect and Prospects. *University of British Columbia Law Review*, 40(1), 121–194.
- KOIVUROVA, Timo (2011): The Actions of the Arctic States Respecting the Continental Shelf: A Reflective Essay. *Ocean Development & International Law*, 42(3), 211–226. Online: <https://doi.org/10.1080/00908320.2011.592470>
- KOVÁCS Péter (2006): *Nemzetközi közjog*. Budapest: Osiris.
- KUNOY, Bjørn (2009): The 10 Year Time Frame to Disputed Areas. *Ocean Development & International Law*, 40(2), 131–145. Online: <https://doi.org/10.1080/00908320902864938>
- LACKENBAUER, P. Whitney – NIELSEN, Rasmus Leander (2022): “Close, Like-minded Partners Committed to Democratic Principles”: Settling the Hans Island/Tartupaluk Territorial Dispute. *Arctic Yearbook 2022*. Online: https://arcticyearbook.com/images/yearbook/2022/Briefing-Notes/3BN_-_AY2022_Lackenbauer_Nielsen.pdf
- LAKHTINE, Valeri (1930): Rights over the Arctic. *American Journal of International Law*, 24(4), 703–717. Online: <https://doi.org/10.2307/2190058>
- LAMBACH, Daniel (2022): Technology and the Construction of Oceanic Space: Bathymetry and the Arctic Continental Shelf Dispute. *Political Geography*, 98, 102730. Online <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2022.102730>
- LE BRIS, Catherine (2008): Le degel en Arctique: briser la glace entre États dans l’intérêt de l’humanité. *Revue Générale de Droit International Public*, 112(2), 329–360.
- MACNAB, Ron (2004): The Case for Transparency in the Delimitation of the Outer Continental Shelf in Accordance with UNCLOS Article 76. *Ocean Development & International Law*, 35(1), 1–17. Online: <https://doi.org/10.1080/00908320490271483>
- MACNEILL, Christopher Mark (2023): UNCLOS, UNDRIP & Tartupaluk: The Grim Tale of Hans Isle and Graense. *Sustainable Development Law & Policy*, 23(2), Article 4, 18–21.
- MALONE, James L. (1983): The United States and the Law of the Sea after UNCLOS III. *Law and Contemporary Problems*, 46(2), 29–36. Online: <https://doi.org/10.2307/1191507>
- MAO, Zhengkai et al. (2023): Binding Force of Extended Continental Shelf Limits: Investigating whether Article 76(8) of UNCLOS Constitutes Customary International Law. *Frontier in Marine Science*, 10. Online: <https://doi.org/10.3389/fmars.2023.1266802>

- MATZ-LÜCK, Nele (2009): Planting the Flag in the Arctic Waters: Russia's Claim to the North Pole. *Goettingen Journal of International Law*, 1(2), 235–255.
- MUELLER, Derek et al. (2017): Changes in Canadian Arctic Ice Shelf Extent Since 1906. In COPLAND, Luke – MUELLER, Derek (szerk.): *Arctic Ice Shelves and Ice Islands*. Dordrecht: Springer, 109–148. Online: https://doi.org/10.1007/978-94-024-1101-0_5
- MUIR, Magdalena A. K. (2006): Oceans and Climate Change: Global and Arctic Perspectives. *Sustainable Development Law and Policy*, 7, 50–54.
- NEWCOMBE, Hanna (1980): A Proposal for a Nuclear-Free Zone in the Arctic. *Peace Research*, 12(4), 175–181.
- NOWLAN, Linda (2001): Arctic Regime for Environmental Protection. *IUCN Environmental Policy and Law Paper*, No 44. Online: <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/EPLP-044.pdf>
- NOYES, John E. (2009): Judicial and Arbitral Proceedings and the Outer Limits of the Continental Shelf. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 42(4), 1211–1264.
- ØSTHAGEN, Andreas – SCHOFIELD, Clive H. (2021): The Arctic Ocean: Boundaries and Disputes. *Arctic Yearbook 2021*. Online: https://arcticyearbook.com/images/yearbook/2021/Scholarly-Papers/1_AY2021_Osthagen_Schofield.pdf
- PARDO, Arvid (1984): The Law of the Sea: Its Past and its Future. *Oregon Law Review*, 63(1), 7–18.
- PHARAND, Donat (1969): The Legal Status of Ice Shelves and Ice Islands in the Arctic. *Les cahiers de droit*, 10(3), 461–475. Online: <https://doi.org/10.7202/1004659ar>
- PHARAND, Donat (1972): The Continental Shelf Redefinition, with Special References to the Arctic. *McGill Law Journal*, 18(4), 536–546.
- PHARAND, Donat (1979): The Legal Status of the Arctic Regions. *Recueil des cours*, 163(2), 49–115.
- POTTS, Tavis – SCHOFIELD, Clive (2008): Current Legal Developments: The Arctic. *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 23(1), 151–176. Online: <https://doi.org/10.1163/09273208X272256>
- Proclamations Concerning United States Jurisdiction over Natural Resources in Coastal Areas and the High Seas. Department of State Bulletin. 13 (1945) Online: www.gc.noaa.gov/documents/zones_1945_press_truman.pdf
- RAGNER, Claes Lykke (2008): *Northern Sea Route*. Stockholm: Arena Norden.
- Ramsar Convention on Wetlands of International Importance especially as Waterfowl Habitat. Ramsar, 2 February 1971, 996 UNTS 245.
- RANGEL, Vicente Marotta (2006): Settlement of Disputes Relating to the Delimitation of the Outer Continental Shelf. *The International Journal of Marine and Coastal Law*, 21(3), 347–362. Online: <https://doi.org/10.1163/157180806778884796>
- RIDDELL-DIXON, Elizabeth (2008): Canada and Arctic Politics: the Continental Shelf Extension. *Ocean Development & International Law*, 39(4), 343–359. Online: <https://doi.org/10.1080/00908320802459052>
- ROUCEK, Joseph S. (1983): The Geopolitics of the Arctic. *American Journal of Economics and Sociology*, 42(4), 463–471. Online: <https://doi.org/10.1111/j.1536-7150.1983.tb01733.x>

- ROWLAND, J. Harrison (2017): Article 82 of UNCLOS: The Day of Reckoning Approaches. *Journal of World Energy Law & Business*, 10(6), 488–504. Online: <https://doi.org/10.1093/jwelb/jwx022>
- RUDNICKI, Jan (2016): The Hans Island Dispute and the Doctrine of Occupation. *Studia Iuridica*, 68, 307–320.
- RUSSELL, Anthony (2008): Carpe Diem: Seizing Strategic Opportunity in the Arctic. *Joint Force Quarterly*, 51(4), 91–101.
- SATEI, Saied (2018): The Legal Status of the Northwest Passage: Canada's Jurisdiction or International Law in Light of Recent Developments in Arctic Shipping Regulation? In HILDEBRAND, Lawrence P. et al. (szerk.): *Sustainable Shipping in a Changing Arctic*. Cham: Springer, 241–252. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-319-78425-0_14
- SHACKELFORD, Scott J. (2009): The Tragedy of the Common Heritage of Mankind. *Stanford Environmental Law Journal*, 28(1), 109–169.
- SHAW, Malcom N. (2003): *International Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SHELTON, Dinah (2009): Common Concern of Humanity. *Environmental Policy and Law*, 39(2), 83–86.
- SMEDAL, Gustav (1932): *De l'acquisition de souveraineté sur les territoires polaires*. Paris: Rousseau.
- SOLSKI, Jan Jakub (2023): The Polar Code Process and Sovereignty Bargains: Comparing the Approaches of Canada and Russia to POLARIS. *Ocean Development & International Law*, 54(2), 111–134. Online: <https://doi.org/10.1080/00908320.2023.2190940>
- SPIELMAN, Brian (2009): An Evaluation of Russia's Impending Claim for Continental Shelf Expansion: Why Rule 5 Will Shelve Russia's Submission. *Emory International Law Review*, 23(1), 309–350.
- STEINVEG, Beate (2022): Arctic conferences as Arenas for Power Games and Collaboration in International Relations. *The Polar Journal*, 12(2), 240–260. Online: <https://doi.org/10.1080/2154896X.2022.2137086>
- SUAREZ, Suzette V. (2010): Commission on the Limits of the Continental Shelf. *Max Plank UNYB*, 14, 131–168. Online: <https://doi.org/10.1163/18757413-90000051>
- SWAN, Charles – UEBERHORST, James (1958): The Conference on the Law of the Sea: A Report. *Michigan Law Review*, 56(7), 1132–1141. Online: <https://doi.org/10.2307/1285761>
- SZILVÁSI Simon (2022): Az Északi-sarkvidék változó szerepe a NATO északi szárnyának védelmében. *Felderítő Szemle*, 21(2), 61–75.
- Territorial Sovereignty and Scope of the Dispute (Eritrea v. Yemen) [1998] 22 UNRIAA 209.
- TREAT, David Lawrence (1984): The United States' Claims of Customary Legal Rights under the Law of the Sea Convention. *Washington and Lee Law Review*, 41(1), 253–273.
- Tromsø Declaration on the occasion of the Sixth Ministerial Meeting of the Arctic Council. 29 April, 2009, Tromsø, Norway. Online: <https://oarchive.arctic-council.org/items/e338fb6f-5096-44b1-9807-76e784ba1c2c>

- United States Department of State (2023): *The Outer Limits of the Extended Continental Shelf of the United States of America: Executive Summary*. Washington. Online: www.state.gov/wp-content/uploads/2023/12/ECS_Executive_Summary.pdf
- VANGAL, Kishore (2022): Reexamining the UNCLOS: A Lack of Compliance and Enforceability. *Lex Portus*, 8(1), 7–27. Online: <https://doi.org/10.26886/2524-101X.8.1.2022.1>
- VANDERZWAAG, David (2000): Land Based Marine Pollution and the Arctic: Polarities between Principles and Practice. In VIDAS, Davor (szerk.): *Protecting the Polar Marine Environment: Law and Policy for Pollution Prevention*. Cambridge: Cambridge University Press.
- VINOGRADOV, Aleksandr P. – RICH, Alexander (1964): Arctic Disarmament. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 20(9), 22–23. Online: <https://doi.org/10.1080/00963402.1964.11454718>
- WEST, Mary Beth (2009): Arctic Warming: Environmental, Human, and Security Implications. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 42(3), 1081–1108.
- WILLIAMS, Sharon A. – MESTRA, Armand L. C. (1979): *An Introduction to International Law Chiefly as Interpreted and Applied in Canada*. Toronto: Butterworths.